

ספרים ופרסומים חדשים

מילון לטקסטים ערביים-יהודיים מימי הביניים

חיבר יהושע בלאו

והרמב"ם, וכן כלול בו חומר מספרות השאלות והתשובות וממכתבים אישיים ומסחריים. במילון משתקפות לא רק מילים מתחום הפרשנות, ההלכה, הפילוסופיה, המדרש והדקדוק אלא אף מונחי רְאִלִיָּה מן החי, מן הצומח ומן הדומם.

הספרות המילונית לטקסטים האלה מוגבלת למדי, והמילונים הקדומים לערבית עוסקים רק ביסודותיה הקלסיים ובמידה פחותה ביסודותיה הבתר-קלסיים. המילון הזה בא להשלים את החומר החסר במילונים הקיימים. הוא מתעד בעיקר את היסודות שאינם קלסיים ב"ערבית הבינונית" ובזה ייחודו וחידושו. יש לראות בו אפוא מקבילה יהודית לחיבורו המילוני של דוֹזִי: R.P.A. Dozy,

Supplément aux dictionnaires arabes

חשיבותו של מילון לטקסטים הערביים-יהודיים אינה מוגבלת לצד הבלשני לבדו. המילון מאפשר להבין טוב יותר את הכתבים הערביים-יהודיים, והוא פותח שער כניסה לאחת התרבויות המפוארות בתולדותינו.

המילון מכיל כ-9,000 ערכים שרבים מהם טרם תועדו, והוא אפוא המילון המקיף הראשון לערבית היהודית של ימי הביניים. עבודה ומחשבה מרובות הושקעו בסידור הערכים. כל ערך מתורגם לעברית ולאנגלית. כדי להציג למשתמש את הוראתה המדויקת של מילת הערך בהקשרה מובאות עדויות מן הטקסטים ואף הן בדרך כלל מתורגמות. הקורא גם מופנה לעיין בספרות המילונית.

תשס"ו. לב+780+ viii עמודים. 21x27 ס"מ. כריכת בד.

בשליש הראשון של האלף השני לספירה הגיעה התרבות היהודית בארצות הדוברות ערבית לאחד משיאיה. בארצות אלו הייתה הערבית לשון התרבות לצד העברית ובה

כתבה העילית היהודית רבות מיצירות הפרוזה הנשגבות שלה וכן מסמכים ומכתבים רשמיים. הטקסטים בערבית היהודית נכתבו בידי יהודים למען יהודים שחיו במרחב העצום הדובר ערבית, מספרד במערב ועד בבל במזרח ומסוריה בצפון ועד תימן בדרום. לשון הטקסטים היהודיים הכתובים בערבית בימי הביניים היא "ערבית בינונית", שמשמשים בה יחד יסודות ערביים קלסיים ובתר-קלסיים, יסודות נאו-ערביים – המאפיינים גם את הלהגים הערביים המודרניים – וכן תיקונים מדומים. ריבוי הרבדים בלשון הטקסטים האלה והמרחב הגאוגרפי העצום שבו נתחברו גורמים לגיוון רב באוצר המילים של הערבית היהודית. שימושן של רבות מן המילים זהה לשימוש המצוי בערבית הבינונית של נוצרים ואף של מוסלמים, ואולם שימושים אחרים משקפים מסורת יהודית מיוחדת המבדילה את שפת היהודים משפתם של לא יהודים.

מילונו של יהושע בלאו מכוון בעיקרו לטקסטים ספרותיים – ובכללם מקורות הלכתיים, פילוסופיים ולשוניים – ולטקסטים תיעודיים מן התקופה הקלסית של הערבית היהודית מימי הביניים. הוא מבוסס בין היתר על כתביהם של גדולי ישראל, רב סעדיה גאון, רבי יהודה הלוי

רוב הפרסומים שראו אור בהוצאת האקדמיה בעת האחרונה עוסקים בהיבטים מגוונים של תרבות האסלאם. שני מילונים רחבי יריעה - האחד מילון ללשון הטקסטים הערביים-יהודיים מימי הביניים והאחר מילון של תנחום הירושלמי בערבית יהודית למשנה תורה לרמב"ם - פותחים פתח להבנת עולמם התרבותי של היהודים שחיו בארצות הדוברות ערבית בימי הביניים. קובץ אחד יוחד להיבטים השונים של האסלאם הקדום. עוד קובץ יוחד לעיונים בתולדות עמי האסלאם מן התקופה העבאסית ועד שלהי התקופה העותמאנית. מאמר אחד, שיצא לאור במסגרת "דברי האקדמיה", עוסק במשפט המוסלמי החל על קהילות מוסלמיות הנתונות בשלטון לא מוסלמי, בייחוד במדינת ישראל. עוד מאמר העומד לצאת לאור במסגרת "דברי האקדמיה" עוסק בנושא רפורמות פולחניות במזרח הקדום.

אלמרשד אלכאפי מילונו של תנחום הירושלמי למשנה תורה לרמב"ם

ההדירה לפי כתבי יד, תרגמה לעברית והוסיפה הקדמה **הדסה שי**

שלעתים לא הגיע לדינו. מכאן חשיבותו הגדולה של המילון לתולדות מחקר הלשון העברית בימי הביניים בכלל וללקסיקוגרפיה העברית בפרט.

לאחר שנפתחו הספריות של רוסיה לחוקרים מישראל גילתה הדסה שי בספרייה הלאומית הרוסית שבסנקט פטרבורג כתב יד של המילון שנכתב בעצם ידו של תנחום הירושלמי והמכיל את האותיות כ-ת. נתברר ששני הנוסחים שנשתמרו בכתבי היד הרבים של המילון הפזורים ברחבי העולם הם שתי מהדורות שכתב המחבר: הנוסח האחד מתאים לכתוב בפנים הדפים, והנוסח האחר משקף את התיקונים, ההוספות וההשמטות שבהם. בזכות גילויו של כתב היד בספריית סנקט פטרבורג מתפרסם כאן בפעם הראשונה מילונו של תנחום הירושלמי בשלמותו, והוא מבוסס על נוסח מהימן של המילון במהדורתו השנייה, כפי שהתכוון המחבר לפרסמה כשהתקינה. האותיות א-י מובאות לפי כתב יד השמור בספריית ויימר, שמעתיקו העיד שהעתיקו מתוך כתב ידו של המחבר.

בצד המהדורה מובא תרגומה של המהדירה למילון כולו, ובו גם מצוינים מראי המקומות למובאות הרבות מן המקורות.

תשס"ה. לד+659 עמודים, 3 לוחות. 21X27 ס"מ. כריכת בד.

אלמרשד אלכאפי, המדריך המספיק, הוא המילון היחיד ללשון משנה תורה לרמב"ם. מחברו, תנחום בן יוסף

הירושלמי, המילונאי והפרשן שפעל במחצית השנייה של המאה השלוש-עשרה, כתב פירוש למקרא וחיבר את המילון למשנה תורה בלשון הערבית היהודית, כדי לאפשר לבני דורו בארצות התרבות הערבית להבין את הכתוב בהם. לשונו של תנחום בהירה ומדויקת וניכרים בה גם יסודות של הערבית הקלסית וגם דברים האופייניים ללשון הערבית הבינונית.

מטרתו של תנחום הייתה להביא לכל מונח עברי שביאר במילונו את הגדרתו המדויקת בערבית. לשם כך בחן את שורשו וגזרוננו ואף הביא מובאה כדי להראות את שימושו בהקשרו. הערכים מסודרים במילון על פי סדר אל"ף-בי"ת של השורשים, ובאותו הערך המחבר משווה מילים מלשון המשנה למילים מלשון התנ"ך, לתרגומים הארמיים וכן לערבית, ממיין אותן ולעיתים מקשר קישור אטימולוגי בין המילים. מקורות לביאוריו היו כתבי יהודה חיוג', יונה אבן ג'נאח וכן מילון הערוך ופירוש הרמב"ם למשנה. עוד שאב מכתבי רב סעדיה גאון, רבי אברהם אבן עזרא ואף יפת בן עלי. בפירושו הוא גם מביא חומר רב מחיבורי קודמיו

עיונים באסלאם הקדום: דברים שנאמרו ביום עין לכבוד מאיר י' קיסטר במלואת לו תשעים שנה

אלה המאמרים בקובץ: יוחנן פרידמן, דברי פתיחה; אלה לנדאו־טסרון, "בלתי־לוחמים": דעות בהלכה המוסלמית; איתן קולברג, דמות הנביא מוחמד כשהיד; אורי רובין, לשאלת אחדותו של הקוראן: מבט כללי.

תשס"ה. 85 עמודים. 14X21 ס"מ. כריכה רכה.

אהן לישי, "סיגולו של משפט הלכתי לזמן המודרני בסביבה זרה: השריעה בישראל", דברי האקדמיה הלאומית הישראלית למדעים, כרך תשיעי, חוברת 2

המשפט המוסלמי התגבש והתעצב כאשר האסלאם היה בעיצומה של התפשטות טריטוריאלית. השאלה שהעסיקה את השליטים והונחה לפתחם של חכמי ההלכה הייתה כיצד לעצב את מעמדם של יהודים, נוצרים ובני דתות אחרות שנשלטו בידי האסלאם. לעומת זאת שאלת מעמדם של קהילות מוסלמיות הנתונות בשלטון לא־מוסלמי לא הייתה מעשית מאות בשנים. מן הבחינה הזאת השריעה אינה ערוכה לפעול בטריטוריה זרה, לא מוסלמית. למעמד הקהילה המוסלמית בישראל צביון מיוחד: מעמד המוסלמים הפך זה מקרוב ממעמד של ריבון למעמד של אזרחים במדינה יהודית. המאמר דן בשאלה כיצד המוסלמים בישראל מתמודדים עם סיגולו של משפטם ההלכתי לנסיבות שחברו להקמת מדינת ישראל ולהתמוטטות הממסד המוסלמי בארץ.

תשס"ה. 51 עמודים.

עיונים בתולדות עמי האסלאם: יום עיון לציון מלואת שנה לכטירתו של דוד איילון, כ"ה בסיוון תשנ"ט

אלה המאמרים בקובץ: משה שרון, פועלו המדעי של דוד איילון; עמיקם אלעד, האם הייתה המהפכה העבאסית מהפכה איראנית או ערבית? הערכה מחודשת של ההרכב האתני של תומכי המהפכה העבאסית לאור המחקרים

האחרונים; נמרוד הורביץ, מצוקת המנצחים: המחנה והיווצרות האסכולה החנבלית; ראובן עמית, התאסלמותו של האילח'אן תגודר (1282-1284); אמנון כהן, קפה ובתי קפה בירושלים; דוד קושניר, מצרים בעיני האוכלוסייה הערבית בארץ ישראל בשלהי התקופה העותמאנית; יעקב לסנר, עיונים בתקופת שלטונו של הח'ליף ג'עפר אל־מתנפֿל: הרצח של אתאח' התורכי.

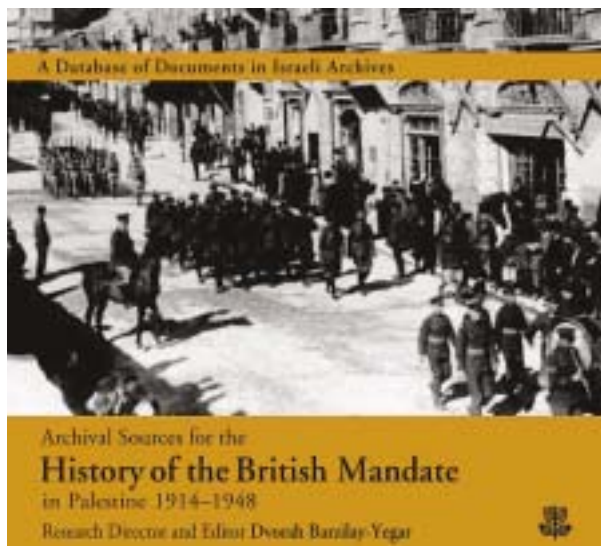
בדפוס. xxi+121 עמודים. 15X24 ס"מ. כריכת בד.

נדב נאמן, "המלך כיוזם רפורמות פולחניות בממלכתו: יאשיהו ומלכים אחרים במזרח הקדום", דברי האקדמיה הלאומית הישראלית למדעים, כרך תשיעי, חוברת 3

בספר מלכים ב, פרק כג מתוארת רפורמה פולחנית שערך המלך יאשיהו בממלכתו. במחקר עסקו עד כה ברפורמת יאשיהו בעיקר כחלק מן ההיסטוריה של ממלכת יהודה, ואילו במאמר זה היא נידונה על רקע רפורמות פולחניות שנערכו בממלכות אחרות במזרח הקדום. מלכים אחדים, שמלכו במקומות נבדלים ובתקופות נבדלות, ערכו רפורמות ששינו את התפיסות הדתיות ואת הפולחן בארצותיהם, לעתים מן הקצה אל הקצה. המלכים הרפורמטורים הנידונים במאמר פעלו במחצית השנייה של האלף השני ובמחצית הראשונה של האלף הראשון לפנה"ס, והם אֶחָנָאֶתָן במצרים, מֶוֹתָל השני וְתַדְחֵלִי הרביעי בַּחַת, סַנְחַרִּיב באשור, נְבוּכַדְנֶאֶצַּר הראשון ונְבוּנָאִיד בַּבֶּל. בדרך כלל הרפורמות החזיקו מעמד בימיהם שלהם, ולאחר מכן בוטלו ההסדרים החדשים בשל התנגדות היורשים והממסד הדתי השמרני, והפולחן חזר במידה רבה לקדמותו.

בחלקו האחרון של המאמר נבחנת רפורמת יאשיהו לאור התופעה של המלך העורך רפורמה בממלכתו. לכאורה גם לצעדים שנקט המלך יאשיהו לא היה המשך בימי יורשיו, אבל התבוננות מעמיקה יותר מראה שלאמתו של דבר היא הייתה מאורע מכריע בדרך להתבססותה של האמונה המונותאיסטית בישראל.

בדפוס. 34 עמודים.

פרסומים אחרים

Archival Sources for the History of the British Mandate in Palestine (1914–1948)

Dvora Barzilay-Yegar (ed.)

Electronic database on CD-ROM (in English) + Introduction and User Guide (in English and Hebrew)

דבורה ברזילי-יגור, מקורות ארכיוניים לתולדות המנדט הבריטי בארץ ישראל (1914–1948)
 בסיס נתונים אלקטרוני בתקליטור (באנגלית), בצירוף חוברת מבוא והנחיות (באנגלית ובעברית).

מפעל הרישום של המקורות הארכיוניים לתולדות המנדט הבריטי בארץ ישראל הוא פרי שיתוף פעולה של האקדמיה הבריטית והאקדמיה הלאומית הישראלית למדעים. מטרת המפעל לאתר, לרשום ולסווג את כל המסמכים בארכיונים ציבוריים ופרטיים בבריטניה ובישראל שעניינם מדיניות ממשלת בריטניה בארץ ישראל והיחסים הפוליטיים והמנהליים בין ממשלת המנדט ובין תושבי הארץ בשנים 1914–1948.

הצוות הישראלי עיבד מפתח נושאים מפורט למסמכים הנוגעים לעניין שלא קוטלגו עד כה ושנשתמרו בכ־16,000 תיקים ומִכּלים בכ־440 ארכיונים וחטיבות ארכיוניות, מקצתם במוסדות ארכיוניים מרכזיים בארץ ומקצתם בארכיונים של רשויות מקומיות ויישובים. התקליטור אוצר מידע על אופיים של המסמכים ועל נגישותם. לארכיונים אישיים מובא גם מידע על תולדות חייו של בעל הארכיון ועל פעילותו בתקופת המנדט.

בסיס הנתונים המוגש בתקליטור הוא כלי נוח המאפשר לחוקרים גישה קלה ומהירה, ואפילו מרחוק, למסמכים הדרושים להם בלי שיידרשו לבוא אל הארכיונים עצמם.

Albert Einstein Memorial Lecture

“General Covariance and the Passive Equations of Physics”

Shlomo Sternberg

12 pp.